

*Іван Маринін, Наталія Александрович
Ivan Marynin, Nataliia Aleksandrovych*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВОГО АКОРДЕОННО-БАЯННОГО ВИКОНАВСТВА В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ–ПОЧАТОК ХХІ ст.) (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF STAGE-JAZZ ACCORDION PERFORMANCE DEVELOPMENT IN UKRAINE (SECOND HALF OF THE XX–BEGINNING OF THE XXI CENTURY) (SOURCE-STUDY ASPECT)

У статті висвітлені джерелознавчі аспекти з історії, теорії й практики вітчизняного естрадно-джазового акордеонно-баянного виконавства, тенденції його розвитку на тлі певних історико-культурних процесів, які відбувалися у другій половині Х–початку ХХІ століть.

Проаналізовано низку наукових праць відомих мистецтвознавців – М. Булди, Г. Голяки, А. Гончарова, Ю. Дяченка, А. Душиного, І. Єргієва, Д. Кужелева, С. Карася, В. Князева, В. Марченка, Я. Олексіва, А. Сташевського, А. Черноіваненко, М. Черепанина, де висвітлено: історико-мистецьку хронологію становлення і розвитку естрадно-джазового акордеонно-баянного виконавства в Україні та його сучасні тенденції; історико-культурні передумови зародження композиторської творчості в Україні та формування естрадно-джазового репертуару; періодизацію етапів становлення вітчизняного і зарубіжного естрадно-джазового акордеонно-баянного виконавства; синтез естрадно-джазового стилю з академічними стилями в творчості українських композиторів кінця ХХ–початку ХХІ ст.; функціонування акордеона/баяна в тандемі з класичними інструментами; аналіз чинників розвитку баянної виконавської техніки в творчості відомих українських виконавців у тісному поєднанні із сценічними артистично-театральними засобами впливу; нові музичні течії в естрадно-джазовій акордеонно-баянній музиці в творчості сучасних українських композиторів.

Ключові слова: *естрадно-джазове акордеонно-баянне мистецтво, акордеонно-баянне виконавство, акордеонно-баянний репертуар.*

Новим знаковим явищем сучасного розвитку акордеонно-баянної музики є поява естрадно-джазового напрямку в творчості українських композиторів і виконавців. У другій половині ХХ ст. активний поступ акордеонно-баянної естрадно-джазової музики створив підґрунтя для композиторів, котрі у власних творчих жанрово-стилістичних пошуках, спираючись на тенденції розвитку світового акордеонно-баянного мистецтва, внесли вагомий внесок у розвиток естрадно-джазового стилю в Україні. Процес становлення акордеонно-баянного естрадно-джазового виконавства дало потужний поштовх українським композиторам сучасності: В. Власову, А. Білошицькому, А. Гайденку, В. Зубицькому, Я. Олексіву, В. Рунчаку, А. Сташевському, Л. Самодаєвій, К. Цепколенко, О. Щетинському в створенні естрадно-джазового репертуару.

Розвиток естрадно-джазового акордеонно-баянного мистецтва в Україні тісно перегукується з процесом академізації та появою нових стильових напрямів інструментальної музики, які активно формувалися та еволюціонували за загальними законами розвитку музичного мистецтва. Без сумніву, зазначена тенденція стимулювала процес формування українського естрадно-джазового репертуару для акордеона/баяна. Акордеоністи/баяністи відчували значні якісні зміни в перших сучасних естрадно-джазових творах, де простежуються не тільки

народно-танцювальні традиції, а й спроба розвитку синтезу академічних жанрів. Надалі поява естрадно-джазового репертуару для різних за складом інструментальних сполучень з акордеоном та баяном значно активізувала цей процес.

Як свідчить практика, акордеон і баян легко вживаються та функціонують у тандемі з класичними інструментами: флейтою, гобоєм, кларнетом, скрипкою, віолончеллю, фортепіано, гітарою тощо.

Надалі на авторитетних міжнародних конкурсах акордеоністів та баяністів серед номінацій сольного й ансамблевого академічного напрямку виконавства з'являється “естрадно-джазова” категорія.

Вищезазначені тенденції стали основою для актуалізації досліджень, присвячених різним аспектам естрадного напрямку в академічному акордеоно-баянному виконавстві.

Сучасні українські дослідники-мистецтвознавці вивчають акордеонно-баянне мистецтво через призму складової української народно-інструментальної культури. Безумовно, що їх погляд спрямований на найактуальніші питання теорії, історії та педагогіки академічного виконавства на акордеоні/баяні.

На сьогодні дослідження проблематики різнобічних аспектів естрадно-джазового виконавства в Україні перебуває в полі зору низки українських науковців: Р. Безуглої [4;5], М. Булди [11], Г. Голяки [14], А. Гончарова [15], Ю. Дяченка [28], І. Єргієва [30], Д. Кужелева [51], В. Марченка [56], Я. Олексіва [69], А. Семешка [80; 81; 82; 83; 84], А. Сташевського [87; 88; 89], А. Черноіваненко [96], М. Черепанина [109], Ю. Чумака [101; 102]. Серед таких прослідковується: історія зародження та розвитку естрадного виконавства, аналіз композиторських стилів, формування естрадно-джазового репертуару для акордеона/баяна тощо.

Автори передбачають мету – простежити основні тенденції становлення та розвитку естрадно-джазового акордеонно-баянного виконавства України в наукових дослідженнях вітчизняних мистецтвознавців другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Для досягнення зазначеної мети окреслено низку завдань: комплексно опрацювати різноманітні джерела з метою визначення сучасних тенденцій становлення та розвитку естрадно-джазового акордеонно-баянного виконавства в Україні; з'ясувати тенденції формування вітчизняного естрадно-джазового репертуару для акордеона/баяна в аспекті комплексного аналізу всього еволюційного процесу; виокремити й охарактеризувати нові музичні течії в естрадно-джазовій акордеонно-баянній музиці в творчості сучасних українських композиторів.

На сьогодні, нагальна необхідність в осягненні основних методологічних, концептуальних основ, тенденцій та проблематиці естрадно-джазового виконавства, яке суттєво зміцнило позиції в сучасному акордеонно-баянному мистецтві України, спонукає науковців з посиленням інтересом ґрунтовно досліджувати його основні аспекти.

Так, науковцем Ю. Дяченком у дисертаційному дослідженні “Естрадно-джазовий напрям баянно-акордеонного мистецтва ХХ – початку ХХІ століть: композиторські та виконавські виміри” (2017) окреслено шляхи розвитку акордеонно-баянного мистецтва і, зокрема, естрадно-джазового напрямку. Автор з'ясував характерні риси етапів його зародження та становлення: появу перших композицій і проникнення в них естрадної, джазової стилістики, професіоналізацію композиторського та виконавського мистецтва, розгалуження елементів естрадності та джазовості в творчості композиторів та виконавців, появу перших композиторських опусів [6]. На думку автора, “естрадно-джазовий напрям” є органічним поєднанням двох дефініцій – джазовості та естрадності” [6, с.3].

Науковець розгорнуто характеризує естрадний напрям, що об'єднує твори розважальної музики, які вирізняється простою будовою мелодичної лінії, простотою побудови фраз та речень, простотою гармонічно-ритмічних побудов. На думку Ю. Дяченка, “джазова стилістика” в оригінальних баянно-акордеонних творах має прояв у використанні ускладненої музичної мови та гармонії, складними ритмічними сполученнями, різноманітністю тем та наявністю джазових імпровізацій [6]

У процесі дослідження Ю. Дяченко окреслює роль домінантних жанрів композиторської та виконавської діяльності, висвітлено прояв естрадності як компонента композиторського та виконавського стилів, визначено роль естрадно-джазових творів у сучасній виконавській практиці.

Значимість баянного мистецтва в соціокультурних і політичних процесах другої половини ХХ століття детально представлено в праці Р. Безуглої “Баянне мистецтво в музичній культурі України” (2004) [1]. Так, у дослідженні розкрито сутність, природа, характерні особливості і соціальні функції баянного мистецтва. Особлива увага дослідниці фокусується на висвітленні проблеми розвитку масового мистецтва радянської естради кінця ХХ ст. і, зокрема, її складової – естрадного акордеонно-баянного виконавства в контексті “легкої музики” та розважального жанру. Авторка досліджує еволюцію баянного інструментарію й, зокрема, електронного баяна; появу вокально-інструментальних ансамблів, де епізодично використовувалися баян та акордеон тощо.

У колі підвищеного наукового інтересу українських музикознавців початку ХХІ століття знаходиться питання формування вітчизняного оригінального репертуару для баяна в контексті його еволюційного розвитку. Відомий науковець А. Шашевський у науковому дослідженні “Баянне мистецтво України: тенденції розвитку оригінальної музики та індивідуальне втілення жанрово-стильового аспекту у творчості Володимира Рунчака” (2004) [11] висвітлює етапність формування оригінальної літератури для баяна; появу нових стилів для баянної музики через “осучаснення” метро-ритміки, дисонанзації, використання нових прийомів гри та звуковидобування.

У власних наукових пошуках мистецтвознавець зосереджує увагу на використанні Володимиром Рунчаком інноваційних підходів у конструйовані інноваційних жанрових і стилістичних компонентах сучасних естрадно-джазових акордеонно-баянних творів для камерно-інструментальних ансамблів, де йому вдається реалізувати через перетворення жанрових прототипів трансформацію всього жанро-стильового комплексу акордеонно-баянної музики. Дослідник привертає увагу на трансформацію системи жанрово-стилістичних складових баянної музики. Особливу увагу автор фокусує на радикальні зміни в 70-х роках музичної мови (введення в навчальний процес готово-вибірною баяна, появу нових художньо-технічних прийомів гри та сучасних виражальних засобів, визнання композиторської творчості в галузі акордеонно-баянного мистецтва).

На думку автора, в композиторській діяльності В. Рунчак вдало технологічно синтезує та майстерно вдосконалює композиторські техніки, його твори посідають першість серед усіх надбань сучасної авангардної світової музики, а значимість творчості В. Рунчака полягає, насамперед, у висвітленні самотутньої творчої постаті в площині поєднання композиторської та виконавської діяльності митця, де камерно-інструментальна творчість композитора й, зокрема, акордеонно-баянний напрям, вирізняється новизною у жанрово-стильовому аспекті.

Таким чином, композитор на якісно новому професійному рівні здійснює якісне поповнення акордеонно-баянного репертуару. Саме з означених міркувань, його інноваційні підходи в творчості привертають увагу мистецтвознавців.

У вітчизняній науці акордеонно-баянне мистецтво, як правило, охоплює різнобічну проблематику, де висвітлюються питання теорії та історії виконавства чи педагогіки (І. Алексєєв, Ю. Бай, М. Давидов, Є. Іванов, Д. Кужелев, В. Самітов, Д. Юник); творчості окремих композиторів присвячені монографії, статті та розробки (В. Подгорному (А. Семешко), К. Мяскову (К. Стельмашенко), М. Різолу (Ю. Акімов), І. Яшкевичу (В. Власов), В. Власову (А. Семешко).

У переліку основних публікацій науковців є праці, де проаналізовано різні аспекти української оригінальної музики для акордеона/баяна. Дослідження естрадно-джазового оригінального репертуару в творчості українських композиторів, наразі, є актуальними.

Зростання професійно-виконавського рівня провідних українських акордеоністів/баяністів віддзеркалює загальну тенденцію до підвищення творчого потенціалу і появи

арсеналу музично-інтонаційних та артистично-театральних засобів мистецького впливу в галузі естрадно-джазового акордеонно-баянного мистецтва. Так, саме еволюція виконавської техніки в українській акордеонно-баянній школі стала предметом наукового дослідження мистецтвознавця В. Князева (2005) [8]. Автор простежує процес виконавства і процес формування репертуару, основ методики та еволюцію вдосконалення конструкції інструмента з різних ракурсів. Так, наприклад, науковець помічає появу творів синтетичних музичних жанрів. Надалі його науковий погляд фокусується на аналізі чинників розвитку баянної виконавської техніки в творчості відомих українських виконавців у тісному поєднанні із сценічними артистично-театральними засобами впливу тощо.

Також, у контексті нашого дослідження, особливої уваги заслуговує наукова праця Н. Попович “Педагогічні умови розвитку художнього смаку у студентів класу акордеона засобами естрадного мистецтва” (2005) [10]. Авторка переконливо обґрунтовує й здійснює експериментальну перевірку педагогічних умов і методику розвитку художнього смаку студентів у класі акордеона засобами естрадного мистецтва. Зокрема, дослідниця виокремлює ефективні засоби художньо-виховного впливу естрадного музичного мистецтва на особистість, висвітлює його значимість у вихованні молоді.

Науковців усе більше привертає увага до відомих постатей українських композиторів-баяністів, які внесли вагомий внесок у формування акордеонно-баянного естрадно-джазового оригінального репертуару. Так, мистецтвознавець А. Гончаров [4] через призму аналізу творчості українського композитора-баяніста Володимира Зубицького, простежує чинники та умови зародження неофольклоризму на початку ХХ ст. У ракурсі співставлення творчості І. Стравинського та Б. Бартока, автор аналізує музично-теоретичні та жанрово-стилістичні аспекти неофольклоризму, простежує розвиток неофольклористичних тенденцій у творчості В. Зубицького. Зокрема, висвітлює роль творчої особистості композитора в системах “композитор-фольклор” та “традиція і новаторство” в площині розвитку неофольклористичного стильового руху в Україні.

Окрім аналізу біографій композиторів та їх творчості, А. Гончаров на зразках творів для баяна демонструє музично-теоретичної системи композитора В. Зубицького. Науковець дійшов висновку, що його композиторська творчість є новою гранню музичної естетики “нової музики” в баянному мистецтві.

Поява “модерн-баяна” в 90-ті роки ХХ століття значно підвищила інтерес науковців та дослідників до цієї проблеми. Так, науковець І. Єргієв у дисертаційному дослідженні “Український “модерн-баян” як феномен світового мистецтва” (2006) [7] висвітлює сучасне українське академічне мистецтво як результат плідної співпраці композиторів і виконавців-новаторів. Автор досліджує концепцію мистецтва “модерн-баяна” (друга половина ХХ ст.) як феномен спільного творчого продукту української естрадної акордеонної гри баяністів та єдності композиторської думки в створенні оригінальних концертних творів для баяна.

На сьогодні науковцями продовжуються активні наукові пошуки у з'ясуванні істини у питаннях зародження та становлення естрадно-джазового спрямування акордеонно-баянного виконавства в Україні. Зокрема, В. Марченко в дисертаційному дослідженні “Історико-культурні виміри еволюції акордеонного мистецтва в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)” (2017) [9] з'ясовує причини злету акордеона на українській концертній сцені й фокусує увагу на суспільно-політичних й соціокультурних чинниках розвитку акордеонного мистецтва в Україні та специфічних особливостях акордеона (сценічна естетика, зовнішня привабливість, тембральне забарвлення тощо); входженні акордеона в склад різних інструментальних ансамблів та оркестрів; запровадженні масового фабричного виробництва акордеона; ввезенні трофейного інструментарію в Україну в роки Другої світової війни тощо.

Науковець на основі детального аналізу творчої діяльності відомих українських акордеоністів і колективів узагальнює провідні тенденції акордеонного виконавства України. Серед таких прслідковується: наявність академічного і естрадно-джазового напрямів.

У дисертаційній праці М. Булди “Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ–початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство” (2007) [2] авторка висвітлює феномен “акордеонно-баянна естрадно-джазова музика” та її походження й становлення в контексті єдності композиторської і виконавської творчості.

У географічних та хронологічних межах досліджуваного періоду авторка висвітлює політичні та соціально-економічні чинники розвитку акордеонно-баянного мистецтва; аналізує новизну змісту естрадної та джазової музики; обґрунтовує поняття “естрадно-джазова музика”; зазначає активізацію процесу розвитку естрадно-джазового напрямку акордеонно-баянного виконавства в Україні.

У контексті осмислення динаміки розвитку сучасного репертуару для акордеона-баяна, мистецтвознавець Г. Голяка в дисертаційному дослідженні “Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару” (2008) [3] аналізує композиторську і виконавську творчість композитора Володимира Зубицького. Його науковий пошук спрямований на з’ясування визначення сутності поняття “репертуар” як у мистецтвознавчому, так і в немистецьких аспектах; особливості використання поняття “репертуар” у музикознавчій літературі та інших немистецьких аспектах; обґрунтування класифікації акордеонно-баянного репертуару; з’ясування функції репертуару в системі комунікації “композитор–виконавець–слухач”; дослідження композиторської творчості українських митців тощо.

Аналізуючи твір В. Зубицького “Omaggio ad Astor Piazzolla”, Г. Голяка помічає інноваційність композиторського письма з використанням кластерів, тремоло, вібрато, міхового тремоловання, шумових ефектів, співу, що значно посилює сприйняття слухача та виконавські можливості акордеоністів/баяністів.

Концертні сценічні виступи провідних українських акордеоністів/баяністів красномовно свідчать про зростання рівня їх виконавського потенціалу через збагачення палітри виражально-інтонаційних засобів мистецького впливу в сучасному акордеонно-баянному виконавстві.

У науковому дослідженні “Принципи та фактори артикуляції у виконанні на баяні” (2010) [5] її автор В. Дорохін аналізує теоретико-методологічні основи функціонування артикуляції в музичних творах. Зокрема, мистецтвознавець уточнює низку понять: “музична артикуляція” та “штрих”, “артикуляційна модель” та “артикуляційний результат”. Зокрема, поняття “музична артикуляція” автор досліджує в контексті комунікативної функції, адже її реалізацію він вбачає у “музичному артикулюванні” баяністом. Автор простежує комплекс прийомів музичного артикулювання баяніста, їх варіативність у системі розвитку музичного полотна.

Отже, окреслені узагальнення стали підставою для подальших теоретичних пошуків дослідження проблеми розвитку акордеонно-баянного естрадно-джазового виконавства в Україні.

Список використаних джерел

1. Безугла Р. І. Баянне мистецтво в музичній культурі України (друга половина ХХ століття) : дисер. канд. мист-ва : 17.00.01. Київ, 2004. 200 с.
2. Булда М. В. Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття : композиторська творчість і виконавство : автореф. дисерт. канд. мист-ства : 17.00.03. Харків, 2007. 21 с.
3. Голяка Г. Творчість Володимира Зубицького в контексті розвитку сучасного баянного репертуару : автореф. дис. канд. мист. : 17.00.03. Харків, 2009. 16 с.
4. Гончаров А. Нефольклорні тенденції у баянній творчості у В. Зубицького : автореф. дис. канд. мист. : 17.00.03. Київ, 2006. 17 с.
5. Дорохін В. Г. Принципи та фактори артикуляції у виконанні на баяні: автореф. дисерт. кандидата мист.-ства : 17.00.03. Київ, 2010. 19 с.
6. Дяченко Ю. С. Естрадно-джазовий напрям баянно-акордеонного мистецтва ХХ–початку ХХІ століть: композиторські та виконавські виміри: дисер. канд. мистецтв. : 17.00.03. Харків, 2017. 208 с.

7. Єргієв І. Український “модерн-баян” як феномен світового мистецтва : автореф. дис. канд. мист. : 17.00.03. Одеса, 2006. 21 с.
8. Князєв В. Ф. Еволюція виконавської техніки в українській баянній школі (друга половина ХХ століття) : автореф. дис... канд.. мист-ва : спец. 17.00. 03. Київ, 2005. 20 с.
9. Марченко В.В. Історико-культурні виміри еволюції акордеонного мистецтва в Україні (друга половина ХХ–початок ХХІ ст.). – дисер... ..канд. мистецтв. : 26.00.01. Київ. 2017. 211 с.
10. Попович Н.М. Педагогічні умови розвитку художнього смаку у студентів класу акордеона засобами естрадного мистецтва: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 18 с.
11. Сташевський А.Я. Баянне мистецтво України: тенденції розвитку оригінальної музики та індивідуальне втілення жанрово-стильового аспекту у творчості Володимира Рунчака : автореф. дис... канд.. мист-ва : спец. 17.00.03. Київ, 2004. 20 с.

The paper deals with the sources-study aspects of the history, theory and practice of the national pop-jazz accordion performance, tendencies of its development on the background of certain historical and cultural processes that took place in the second half of the XX – beginning of the XXI centuries.

A series of scientific works by well-known art historians – M. Bulda, H. Holiaka, A. Honcharov, Y. Diachenko, A. Dushnyi, I. Yerhiiev, D. Kuzheliev, S. Karas, V. Kniazev, V. Marchenko, Y. Oleksiv, A. Stashevskiy, A. Chornoivanenko, M. Cherepanin, where the following is highlighted: historical and artistic chronology of the formation and development of pop and jazz accordion-baian performances in Ukraine and its current trends; historical and cultural preconditions of the origin of composer's creativity in Ukraine and the formation of pop and jazz repertoire; periodization of the stages in formation of native and foreign pop and jazz accordion-baian performances; synthesis of pop and jazz style with academic styles in the works of Ukrainian composers at the end of the XX – beginning of the XXI century; accordion / baiian function in tandem with classical instruments; analysis of the factors of development of the accordion performing technique in the works of well-known Ukrainian artists in close conjunction with scenic artistic and theatrical means of influence; new musical currents in pop-jazz accordion music in the works of contemporary Ukrainian composers.

Key words: *pop-jazz accordion-baian art, accordion performance, accordion repertoire.*

УДК 37.018.54:784.1(477)"18"

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.219-225

Лариса Мержева, Ігор Назаренко
Larysa Merzheva, Ihor Nazarenko

СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МУЗИКАНТА-ПЕДАГОГА В ХОРОВИХ ШКОЛАХ ХІХ СТОЛІТТЯ

SPECIFIC CONTENTS OF MUSIC PREPARATION-EDUCATION IN CHRONICLE SCHOOLS OF THE XIX CENTURY

Автори статті на підставі проведеного історичного аналізу музичної освіти ХІХ століття, розглядають специфіку підготовки музиканта-педагога в галузі хорового мистецтва в різних освітніх закладах України. Завдяки ретроспективному аналізу досліджуваного процесу виокремлено визначальні характеристики педагога-музиканта, властиві музичній освіті ХІХ століття. З'ясовано стан художньо-естетичної підготовки педагогічних кадрів на теренах України наприкінці ХІХ – початку ХХ століття.

Такий процес знайшов свій вияв у прагненні зробити музичне виховання засобами хорового мистецтва предметом розвитку музичної культури і формування художнього смаку майбутніх